

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎРГАТИШНИНГ МЕТОДИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Элмира МОЙДИНОВА

ўқитувчи

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети

mek_86@mail.ru

Аннотация

Мақолада мактабгача таълим тизимиға янгича ёндашув асосида ноанъанавий дарсларни ташкил этишнинг мазмун-моҳияти, боғча ёшидаги болаларга инглиз тилини ўргатишда янги технологиялардан фойдаланишнинг ўрни ва аҳамияти баён қилинган. Дарс жараёнида дидактик ўйинлардан фойдаланиш, унинг болалар томонидан мавзуларни самарали ўзлаштирилишига таъсири асосланган.

Аннотация

В данной статье на основе нового подхода к системе дошкольного образования изложены место и значение современных технологий в образовании, суть организации нестандартных занятий. Также в ней обосновано влияние дидактических игр в процессе занятий на эффективность усвоения изучаемого материала обучающимися.

Abstract

There are discussed the place and value of new technologies in education, an essence of the organization of non-standard lessons on the basis of the modern approach to an education system. The influences of didactic games in the case studies efficiency of training material by children adaptation is provided.

Калит сўзлар: болалар, дидактик ўйинлар, ноанъанавий, интерфаол ўйинлар, мантиқий фикрлаш, ривожлантириш, фаоллик.

Ключевые слова: дидактические игры, нетрадиционный, интерактивные игры, логическое мышление, развитие, активность.

Keywords: didactic games, non-tradition, interactive games, logic thinking, development, activity.

Мактабгача таълим муассасаси узлуксиз таълимнинг биринчи қадами бўлибгина қолмай, балки фаол, ижодкор ва маънавий жиҳатдан бой шахсни шакллантирувчи илк поғона ҳамdir. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 сентябрдаги “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони ҳамда “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги Қарори бунга далилдир. Мактабгача таълим муассаса (МТМ)ларида таълим-тарбия жараёнини юкори савияда

ташкил этиш тарбияланувчиларга таълимнинг кейинги босқичларида қийналмасдан давом эттиришга имкониятлар яратади.

Таълим самарадорлигини таъминловчи асосий шартлардан бири – болаларнинг инглиз тилига ижобий муносабатини рағбатлантириш ва турли хилдаги таълим воситаларидан фойдаланиш ҳисобланади. Бу воситалар ичида педагогик технологиянинг муҳим таркибий қисми ҳисобланган дидактик ўйинлар асосий ўрин тутади. Шунингдек, дарс самарадорлигини таъминлашда таълим воситаларидан фойдаланиш, дарсларда муаммоли вазиятларни вужудга келтиришга хизмат қилувчи ва технологик характердаги дидактик ўйинларнинг имкониятлари бекиёсdir.

Инглиз тили дарсларида ўрганилаётган мавзу мазмунига мослаб ташкил этиладиган дидактик ўйинлар болаларни мустақил фикрлашга ундайди, тил ўрганишга қизиқишини уйғотади. Ўқишига қизиқиш эса билимларни пухта ўзлаштириш гаровидир.

Инглиз тилини ўргатиш мазмуни мактабгача таълим муассасаларида жуда қисқа ва осон сўзлардан, жумлалардан бошланади. Мазмунни тушунишни ўргатиш содда, қулай ва зарур кўргазмалилик асосида олиб борилади. Мана шу йўл билан болаларнинг сўз бойлиги кенгайиб, чуқурлашиб ва ўсиб бориши таъминланади.

Г. Палмер тўғри метод тарафдорларининг инглиз тилини ҳам худди она тилидек, яъни оғзаки нутқ ўқиши ва ёзишдан олдин ўргатилиши керак деган фикрига қўшилиб, бу масалани бирмунча бошқачарок талқин қиласди. У бола гапира бошлашдан аввал катталар нутқини эшита бориб пассив равища материал тўплашини назарда тутиб инглиз тилни ўқитишда репродуктив иш формасидан олдин рецептив иш формалари амалга оширилиши, яъни гапиришдан олдин тинглаш, ёзишдан олдин эса ўқиши керак, деган холоса чиқаради. У ўз нуқтаи назарини қийинчиликларни ҳисобга олиш ва оғзаки нутқ ёзма нутқдан фарқ қилганидек, бир куникмани бошқасидан синчиклаб ажратиш принциплари билан мустахкамлайди (Palmer, 1922).

Ўзбекистондаги мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг мулоқотидан аён бўлдики, ҳозир болаларга инглиз тилини ўргатишда, чет эл услугубий қўлланмаларидан, китоблар ва компьютер дастурларидан фойдаланилмоқда. Бу эса миллий маданиятимизга муносабатнинг сусайишига олиб келиши мумкин. Шуни инобатга олган ҳолда, мактабгача таълим муассасаларидаёқ болаларга инглиз тилини ўргатишда миллийликни уйғунлаштириб дарс машғулотларини ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Бугунга келиб хорижий мамлакатларда, мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларини инглиз тилига ўргатиш борасида кўплаб таълим дастурлари ишлаб чиқарилмоқда. Масалан, Россия мутахассислари М.Н. Евсеева, Т.В.

Земченкова, Л.Л. Лыкова, И.А. Шишкова ва бошқалар томонидан мактабгача таълим муассасаси болаларига инглиз тилидан сабоқ берувчи дастур ишланмалари таклиф этилди. Ушбу дастурлар ўзида болаларга мўлжаланган инглиз тилидаги сўз ва ибораларни, шеърлар, қўшиқлар ва турли хил интерфаол ўйинларни мужассамлаштирган. Китобдаги мавзулар кўпроқ фонетика ва лексикага қаратилган.

Дастур ишланмаси “Firststeps” (“Биринчи қадам”) деб номланган ва у 2007–2010 йиллари таҳрирланган “Step by step” номли ўкув дастурини амалга оширишга асосланган. “Step by step” ўкув дастури 5–7 ёшли мактабгача таълим муассасасириг тарбиячилариға мўлжаланган. Россиянинг «Пчелка» номли боғчасида амалда синовдан ўтган ушбу ўкув дастури болаларга инглиз тилини ўргатишда юқори қўрсаткичларга эришиш мумкинлигини исботлади.

“Firststeps” (“Биринчи қадам”) дастурининг ўзига хос хусусиятларидан бири – унга асосланган таълим жараёни инглиз эртак қаҳрамонлари (Winnie the Pooh, Tiger, Piglet, Donkey) билан сирли ўрмонига саёҳат тарзида ташкил этилган. Ҳар бир мавзу қизиқарли ҳикояларга бой бўлиб, аввалги дарсни мантиқан давом эттиради. Болаларда инглиз тилига кучли қизиқиш уйғотиш мақсадида, турли кўнгилочар ўйинлар, қизиқарли топишмоқлар, шеърлар, қўшиқлар, диалогли суҳбатлар ишлатилган. Болалар сонининг 5–8 тадан 10–12 тагача бўлиши талаб этилади. Муаллифнинг дастури доирасида 4–5 дақиқа давомида танаффус эълон қилиниб, қўшиқ куйлаш, рақсга тушиш мажбурий хисобланади. Натижада, завқ билан куйлаган қўшиқлар ва айтилган шеърлар болалар хотирасига сингиб, инглиз тилида сўзлашиш кўниумаси шакллантирилиб, лексик ва фонетик жиҳатдан мустаҳкамланади. Бундан ташқари, инглиз тилида ишланган видео тақдимотлар орқали болалар инглизлар маданияти билан яқиндан танишишга ва эртак қаҳрамонлари билан тўғридан-тўғри мулоқотга киришишга муваффақ бўладилар. Икки йилга мўлжалланган ушбу дастур мактабгача таълим муассасаси тарбиячилари учун инглиз тилини ўргатишда замонавий ва илғор педагогик технологияларга асосланган намунавий ўкув қўлланмадир.

Шундай экан, мамлакатимиз боғчалари болалариға ҳам шу каби ўкув дастурини компьютер технологиялари асосида яратиш ўкув машғулотини янада самарали натижаларга эришишга кўмак бўлади. Бунда биз, миллый эртакларимиз қаҳрамонларидан (Масалан: Насриддин Афанди, Зумрад, Қиммат ва б.) фойдаланиб, инглиз тилида замонавий дидактик ўйин дастурларини ташкиллаштириш болаларнинг сўз бойлигини оширишда ёрдам беради. Чунончи, бошқа қўпгина ўкув фанлари қатори, инглиз тили фанини ўқитишда ҳам бевосита компьютер техникасидан фойдаланишга эҳтиёж сезилади. Республикаизда инглиз тили фанини ўқитишда

компьютер технологияси воситасидан фойдаланиш болаларнинг инглиз тилида билим самарадорлигини янада оширишда ёрдам беради, айни пайтда, уларга компьютерни чуқур ўзлаштиришда ҳам кўмаклашади.

Инглиз тили дарсини дидактик ўйинлар орқали ташкил этиш ва ўтказиш методикасига оид тадқиқотларда унинг бир неча босқичлари ажратиб кўрсатилади. Айрим тадқиқотчилар ўйинларни ташкил этишда қуидаги босқичларни ажратиб кўрсатадилар: а) тайёргарлик; б) ташкилий; в) ўйин ҳаракатлари; г) якуний. Бу босқичлар ўз хусусиятлари, ўйинга сарфланган вақт, болаларнинг мустақиллиги ва тарбиячи фаолиятига кўра бир-биридан фарқ қиласди.

Бу босқичларни методик жиҳатдан қуидагича таъминлаш мақсадга мувофиқ:

Биринчи босқич – **тайёргарлик босқичи**. Бу босқич учун вақт кўпроқ ажратилади. Анъанавий дарсдан кўра дидактик ўйин ташкил этиш мураккаброқ жараёндир. Бу босқичда ўқитувчининг асосий вазифаси ўйин қоидасини ишлаб чиқиш, болаларга ана шу қоидани ўргатиш, ўйиннинг мақсади ва вазифаларини тушунтиришдан иборатдир.

Ўйинларга тайёргарлик босқичида қуидаги масалалар ҳал этилади:

1) ўйиннинг мақсадини белгилаш, яъни ўйин орқали болалар ўзлаштириши лозим бўлган сўзлар ва кўнимкалар ҳажми аниқланади;

2) қуидаги талабларга жавоб берадиган вазият яратилади;

а) ўйиннинг болаларнинг тайёргарлик даражаси, ёш хусусиятлари ҳамда ўқув ишларидаги аниқ муаммоларга мос бўлиши;

б) ўйин кўринишларини аниқ белгилаш, яъни ўйин таркибига кирувчи ҳолатларни айрим қисмларга ажратиш;

3) ўйин қоидасини ишлаб чиқиш, ҳар бир иштирокчига алоҳида-алоҳида вазифалар белгилаш. Тасодифий ҳолатлар содир бўлганда нималар қилиш кераклиги, ўйиннинг бошланиши ва тутатилиши, ҳаракатлар сони кўзда тутилади;

4) ўйиннинг тафсилотини ёзиш. Бунда ўйинлар учун бошқарувчи ва ҳар бир иштирокчининг ҳаракатлари тасвирланган маҳсус кўрсатма тайёрланади.

Иккинчи босқич – **ўйинни ташкил этиш**. Бунда, аввало, ўрганилаётган мавзуга оид ўйиннинг бошланиши ҳақида болаларга хабар қилиш; ўйин тайёрлаш ва ўтказиш учун бошқарувчи танлаш, сайлаш ишлари амалга оширилади.

Учинчи босқич – **ўйинни ўтказиш**. Ўйинни ўтказиш услуби қатъий белгиланмайди. Болаларга эркинлик берилади ва уларнинг ўйиндаги ижодкорлиги рағбатлантириб борилади.

Тўртинчи босқич – **ўйин натижаларини таҳлил қилиш**. Ўйиндаги ҳал қилувчи мавқега эга бўлган бу босқичда болаларнинг ўйин жараёнида ўзлаштирган билимлари тартибга солинади, ўйин иштирокчиларининг инглизчада ўрганган янги сўзва иборалари такрорланади.

Гурухлараро ўйинлар болаларнинг ижодкорлик қобилиятини ўстиради, натижада инглиз тилидаги сўз бойлигининг ҳажми ортиб боради. Демак, ҳар қандай ўйинга тайёргарлик даврида унинг мақсадини аниқ белгилаш зарур. Ўйин қатнашчиларини унинг қоидаси билан тўлиқ таништириш лозим. Ўйин қоидаларини оғзаки тушунтириш билан чегараланмай, аниқ кўрсатмалар бериш, тарқатма материаллар тарқатиш ҳам фойдали.

Ўйинни ташкил этишда муҳим масалалардан бири – ўйновчиларни гурухларга бириктиришdir. Гурухларни тузишда қуйидаги талабларга риоя қилинади:

- 1) гурухлардаги болалар сони – беш кишидан ошмаслиги;
- 2) ҳар бир гурухдаги болаларнинг бир-бирини яхши таниши, ўзаро муносабатларининг яхши бўлишини ҳисобга олиш;
- 3) ўйновчиларга вазифаларни тақсимлашда уларнинг қизиқиш ва қобилиятини ҳисобга олиш.

Хулоса чиқарувчи ёки ҳакамлик қилаётган тарбиячи ўйин тугагандан сўнг натижаларни умумлаштиради, якунлайди ва хулосаларини баён қиласди.

Хуллас, мактабгача таълим муассасаларида инглиз тилини ўргатишини дидактик лойиҳалаштириш кенг қамровли яхлит муаммо ва уни ўрганиш, амалиётга татбиқ қилиш лозим. Чунки, ёшлар учун мўлжалланган инглиз тили машғулотлари болаларда ўрганилаётган тилга нисбатан қизиқиш ўйфотиши ҳамда ўша тилда мулоқот қилишга чорлаши лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Вохидов М. Болалар психологияси. – Т.: Ўқитувчи, 1981. – 366 б.
2. Даминова М., Адамбекова Т. Ўйин машғулотлари. – Т.: Ўқитувчи, 1993. – 96б.
3. Ёралиева У.Қ. Мактабгача таълим тизимида хорижий тилларни ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари ва унда интерфаол усуслардан фойдаланишнинг имкониятлари// Замонавий таълим журнали. – Т., 2014, 9-сон. – 27 б.
4. Педагогика профессионального образования/ Под ред. В.А.Сластенина. – Москва: Академия, 2005. – 37с.
5. Palmer H. Scientific study and teaching of languages. – London, 1922. – 243 р.